

لاہوتی و شاعران انقلابی

شروین وکیلی

www.ketab.ir

سرشناسه: وکیلی، شروین، ۱۳۵۳-

عنوان و نام پدیدآور: لاهوتی و شاعران انقلابی / شروین وکیلی.

مشخصات نشر: تهران: نشر شورآفرین، ۱۳۹۶. / وضعیت فهرست نویسی: فیبا

مشخصات ظاهری: ۲۳۸ص. / یادداشت: کتابنامه.

شابک: 978-600-8822-04-2

موضوع: لاهوتی، ابوالقاسم، ۱۲۶۶ - ۱۳۳۶. -- نقد و تفسیر

موضوع: شعر فارسی -- قرن ۱۴ -- تاریخ و نقد

موضوع: Persian poetry -- 20th century -- History and criticism

موضوع: قفقاز -- تاریخ

موضوع: Caucasus - History

رده بندی کنگره: ۱۳۹۶۸۱۹۹ / ۸و PIR

رده بندی دیویی: ۶۲/۱۸۸

شماره ثبت کتابشناسی ملی: ۴۸۱۲۴۷۰

داد سخن - ۳

لاهورتی و شاعران انقلابی

شروین وکیلی

مدیر هنری و طراح جلد: سارا بیژنی

ناظر فنی چاپ: حسین کاظمیان

نوبت چاپ: اول ۹۶

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۸۰۰۰ تومان

چاپ و صحافی: پردیس دانش

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۸۲۲-۰۴-۲

نشانی: خیابان انقلاب، پیچ شمیران، کوچه نوبخت، پلاک ۲، واحد ۱

تلفن: ۸۸۴۳۰۴۹۹ - همراه: ۰۹۱۲۵۵۷۹۱۴۵

فهرست

دییاجه / ۹

بخش نخست: تاریخ سرزمین باخته / ۱۳

بخش دوم: زندگی لاهوتی / ۱۴۹

بخش سوم: شعر لاهوتی / ۱۶۵

کتابنامه / ۲۳۲

www.ketab.ir

دیباچه

در انجاء شعر معاصر پارسی، جریانی غالب وجود دارد که از ابوالقاسم لاهوتی آغاز می‌شود و با شاعران نود و ده گریزان از وزن و قافیه‌ی امروز ختم می‌شود. این جریان حدود یک قرن پیشینه دارد و نویسنده‌ی این کتابها و نوشتارها و نشریه‌ها را پدید آورده و به ویژه در چند دهه‌ی گذشته جریان غالب بر فضای ادبی روشنفکران ایرانی بوده است. این خوشه از منشها را شاعرانی پدید آورده‌اند که از نظر سیاسی چپ‌گرا و معمولاً کمونیست، از نظر سازمانی معمولاً عضو حزب بودند و از نظر زبان و بیان معمولاً بی‌بهره از شکوه زبان کلاسیک پارسی بوده‌اند. ناگفته پیداست که در اینجا تنها سر آن دارم تا نمایی کلی از این مسیر را طرح کنم و برای تمام «معمولا» هاین که ذکر شد، استثناهایی نسبی هم می‌توان یافت.

قالبی ایدئولوژیک بر نگارش تاریخ این جریان مسلط است، که بر اساس آن نمایاوشیچ پدر شعر نوست و نوآوریهای او در زبان پارسی بی‌سابقه بوده، ارزشمند و بی‌نظیر بوده است. بر مبنای این قالب، پیشینه‌ی این جریان قبل از نیمه دهه بیست و فراموشی سپرده شده، و از طرح پرسش درباره‌ی شخصیت‌های دیگر عضو این جریان و دستاوردهایشان غفلتی رخ نموده است.

اگر بخواهیم پیشینه‌ی این جریان را قبل از ورود نیما به صحنه روایت کنیم، باید نخست بر ابوالقاسم لاهوتی متمرکز شویم که از سویی از میان این کسان، بیشترین حجم نوشتارها از او باقی مانده، و از سوی دیگر به خاطر نقش سیاسی و اجتماعی نمایان و برجسته‌اش داورى درباره‌اش به نسبت آسان‌تر از دیگران است.

هنگام داوری درباره‌ی شخصیت‌هایی مانند لاهوتی، دو سویه و دو بستر از افراد، بر اساس دو رده‌ی متفاوت از شاخص‌ها و معیارها باید مورد توجه قرار گیرد. معیارهایی که البته می‌توانند جمع‌پذیر و هم‌سازگار هم باشند. یک سویه‌ی این شخصیت‌ها، سویه‌ی تاریخ و اجتماعی‌شان است و به نقشی مربوط می‌شود که در تاریخ معاصر ایران زمین ایفا کرده‌اند. سویه‌ی دیگر، به آفریده‌های ادبی‌شان مربوط می‌شود و معیارهایی زیبایی‌شناسانه و ادبی را در اولویت نخست قرار می‌دهد.

درباره‌ی هر یک از این شخصیت‌ها، که ابوالقاسم لاهوتی نمونه‌ای از ایشان است، باید درباره‌ی دو مریز واپس به هم، اما مجزا داوری کرد. یکی، نمود شخص مورد نظر در سطح اجتماعی است. پرسش‌ها در این زمینه آن است که که فرد عضو چه سازمان‌هایی بوده، در چه نهاد‌هایی چه نقش ایفا کرده، چه موضع سیاسی، چه رویکرد اجتماعی، و چه نمایشنامه‌ای برای خود به‌پیل کرده. کدام نقاب را بر چهره می‌زده و چه کردارهایی را چرا و چگونه انجام داده است. داوری در این سطح، بر مبنای قدرتی که فرد در نهادها از آن برخوردار بوده و آن را ایجاد کرده، به بر افزایش یا کاهش قلبم خویش و دیگران گذاشته، سنجیده می‌شود. بر این مبنای تصمیم‌گیری درباره‌ی انگاره‌ی فرد نوعی داوری اخلاقی است که در بستری تاریخی انجام می‌گیرد و اثرهای بازمانده از فرد بر خودش و دیگری‌ها را واری می‌کند.

سویه‌ی دیگر، به لایه‌ی فرهنگی مربوط می‌شود. پرسش‌ها در این حوزه آن است که شخص مورد نظر در چه سبکی، با چه رسانه‌ای، چه با موعود و محتوایی را با چه کیفیتی تولید می‌کرده و منش‌هایی را که آفریده چگونه پراکنده و ساخته و واکنش مخاطبان بدان چگونه بوده است. معیارهای حاکم بر سنجش معنا، به پدیدگی محتوای پیام، یا درستی آن، و پشتوانه‌ی دانایی آن مربوط می‌شوند. این معیارها باید با سنجه‌های زیبایی‌شناسانه‌ای گره بخورند که کیفیت و سلامت و زیبایی یک اثر فرهنگی را مورد پرسش قرار می‌دهد و آن را در شبکه‌ی فرآورده‌های مشابه ارزیابی می‌کند.

ناگفته پیداست که داوری اخلاقی اجتماعی اولی و داوری زیبایی‌شناسانه‌ی فرهنگی دومی با هم ارتباط دارند و یکدیگر را تشدید یا تضعیف می‌کنند، اما به هر صورت به دو حوزه‌ی مستقل شناختی ارتباط دارند و ممکن است کسی در یکی ردپایی ارجمند از خود

به جا گذارد و در دیگری موجودیتی نکوهیده داشته باشد. هر چند چنین وضعیتی بسیار به ندرت پیش می‌آید و معمولاً رشد و شکوفایی «من» در هر چهار سطح فراز به شکلی هماهنگ و اندام‌وار ممکن می‌شود.

بر این مبنا، ارزیابی ابوالقاسم لاهوتی و کسانی که هم‌مسلك او بوده‌اند و بنیانگذاران شاخه‌ای سلطه‌گر از شعر معاصر ما محسوب می‌شوند، باید بر اساس شواهد و داده‌هایی رسیدگی‌پذیر و مستند استوار شود. از آنجا که لاهوتی بخش عمده‌ی عمر خود را در سرزمین‌های ایرانی تسخیر شده به دوست روسها گذراند، و دوستان و همکارانش هم در چنین زمینه‌ای به فعالیت مشغول بودند، شناخت تاریخ سرزمینهای ایرانی جدا شده از کشور ایران در قرن نوزدهم به عنوان زمینه‌ای نظری برای فهم بحث کنونی ضرورت دارد. برای هموار ساختن این راه، در بخش نخست از این کتاب ابتدا به طور فشرده تاریخ سرزمینهای ایران شمالی (قفقاز و آسیای میانه) را مرور می‌کنم و به خصوص داده‌هایی که به کار ارزیابی نقش لاهوتی و یارانش می‌آید را بیشتر مورد تاکید قرار می‌دهم. بعد، به زندگی لاهوتی و در نهایت به شعر او و اهم پرداخت و در مقام پیوستی کوتاه، به زندگی و آثار دو تن از دوستانش - شمس کسائی و نوری رفعت - نیز اشاره خواهم کرد.